

vanskih ljudstvih, drugod pa jih v taki obliki ni. Med drugim se mu zdi važna tudi raba slovenskega jezika pri obredu.

Zdi se, da to Grafenauerjevo stališče podpira tudi jezikovno gradivo. Domislek prof. Bezlaja, da v zgodovinskih virih izpričan priimek *Schatter*, sln. *Čater* izvaja iz dublet **(sk)kēt-* poleg **(s)keit-* je pripeljal do domneve, ali ni na enak način mogoče pojasniti tudi apelativ **blagъ* »ustoličevalec, koseški sodnik« in ga povezati s shb. *bugariti*, saj je bila funkcija **čatra* in **blaga* enaka. Če smo pri *bugariti* izhajali iz redukcijske stopnje korena **bhl-g-*, moramo pri **blagъ* iz **bhol-g-*, pomen pa bi bil nekako »tisti, ki z besedo oporeka, preizkuša«.

Domnevo, da gre le za dve različni prevojni stopnji in je torej obe obliki treba povezati, podpira enak prevojni odnos istega korena v baltških jezikih: let. *aldzināt* »verleumden«, *aldzis* »Verleumder«, *balgs* »verleumdet«, *balksne*, *balksnis* »Schall, Stimme«, *bālss* »Stimme, Ton«, lit. *balsas* »Stimme, Klang, Geräusch« proti let. *bilst* »sagen, anreden«, *bildēt* »sprechen, sagen, anreden«, lit. *bildeti* »hohlen Schall von sich geben, klopfen, poltern«, stprus. *billit* »sprechen«. Iz tega korena izvajajo tudi rus. *bolítatъ* »govoríčiti« in Vasmer ima tudi *bolchárъ* »velik kraguljček«, sti. *bhasá* »bellend«, *bhāsā* »Rede, Sprache« (Mülenbach-Endzelin, Lett.-deutsches Wb. I, 253 d. Fraenkel, LEW I, 32; Vasmer, I 105).

V sln. se gobe »*Amanita caesarea*, *Boletus regius*, *Lactarius piperatus*« lahko imenujejo tudi *blágva*, *blágovna*, *blágovka*, v shb. pa *blagva*, *blagar*, *blagvič*, kajk. *blanja*. To bi bilo treba izvajati iz **blagy*, gen. *blagъve*.

ERISTIKA IN ERISTIČNI PRIJEMI

V vsakodnevni polemiki, v načinih javnega obveščanja po časopisju, radiu in televiziji, v dramatici, pa tudi sicer v leposlovju večkrat srečujemo značilne logične in hkrati slogovne načine prepričevanja ali zavajanja. Gre za posebno vrst logičnih in ob enem retorično-slogovnih figur, ki so jih antični proučevalci prerokanja sistematizirali v samostojno vedo ali večino, imenovano eristika. Krajša informacija o tem zaradi večne aktualnosti najbrž ne more biti odveč.*

V antiki je po eristiki zaslovela megarska šola (-IV. st.), ki je iznašla še danes aktu-

* Ob delu *Mała encyklopedia logiki*. Varšava 1970.

Zaradi sinonimov, ki so pogosto v zvezi z nazivi dostojanstvenikov, je F. Bezljaj (Eseji, Lj. 1967, str. 95 d.) domneval zvezo s sla. **blagъ*.

Zanimive so tudi romun. oblike *biigui*, redkeje *bulgui*, kar med drugim pomeni »phantasieren; im Fieber reden, faseln«, Tiktin I, 1903, 185, kjer gre verjetno za mešanje dveh osnov, pri čemer se redkejša že naslanja na etnik *Вългарин*; avtor ju povezuje s cksl. *buǝь*, *bujakъ* »wild« (z rezervo sodi sem morda sln. *pobogati* se »pogovoriti se«).

Skok, ibid., (in drugi) povezujejo z etnikom *Вългари* tudi srlat. *bългарus* »heretik«, ki naj bi se bil razširil po zahodni Evropi v prvih stoletjih našega tisočletja: it. *bulgaro*, fr. *bougre*, provans. *bolgre*, šp. *bulgaro*. Te besede so dobile poleg pomena »heretik, sodomit« še druge pejorativne pomene, npr. »goljuf, oderuh«. Odtod se je razvilo it. *buggerare* »practicare la sodomia«, fr. *bougeron*, šp. *bujaron* itd. V ital. govoru nastane iz tega *buz'z'arare*, ki jo sprejememo kasneje tudi mi kot *buzerant* »homoseksualec«. Težko je dokončno zanikati, da te skupine besed ni mogoče izvajati iz etnika, saj je obstajala tkim. »bugarska« cerkev poleg dragovičke, melničke in »crkve Dalmacije«, vendar je nadvse zanimiva pripomba: »Istovremeno se bogomilstvo pojavlja u Italiji, u Francuskoj, i na Rajni, gde se *pro-povednici* zovu Bugarima (Bougres) ili katarima« (Encikl. Jug. I., 611).

Kolikšen je delež te osnove v slovanski toponomastiki je zaenkrat težko reči.

Alenka Sivic
Filozofska fakulteta v Ljubljani

alne antinomije (logično-jezikovne težave). Primer je Evbulidova antinomija lažnivca: če lažnivec pravi, da laže, potem hkrati laže in govori resnico.

Nekako sočasno so se ukvarjali z njo tudi sofisti (-IV. st.); ti so ji včasih dajali naravo umetnosti ustvarjanja sofizmov. *Sofizmi* so na videz logično pravilne presoje, v katerih je storjena logična napaka — ponavadi jo je težko odkriti — ki daje krivim trditvam videz pravosti. Primer: rogov nisi izgubil, česar pa nisi izgubil, to imaš, torej imaš rogove.

Drugo pojmovanje sofizmov obsega dodaten pogoj, da je logična napaka storjena

zavestno, z namenom dati krivi trditvi videz pravosti. Tako pojmovani sofizmi se ločijo od *paralogizmov*, ki so logično nepravilne presoje, v katerih napaka ni storjena zavestno. Izraz zaznamuje predvsem napačne silogizme, npr. silogizme, ki vsebujejo *quaternio terminorum*.

Quaternio terminorum je napaka v silogistični presoji zavoljo navzočnosti štirih izrazov (pravilen *silogizem* vsebuje le tri izraze).

Primer:

Logika proučuje presoje.
Presoje so psihični procesi.
Torej: logika proučuje psihične procese.

Po glasu in obliki nastopajo v tej presoji trije izrazi: logika, presoje, psihični procesi. Toda izraz »presoje« nastopa tu v dvojnem pomenu: enkrat kot vrsta psihičnega procesa (v drugi premisi), drugič pa kot proizvod tega procesa, v obliki posebnega sestava izjav (v prvi premisi). O izrazu, ki nastopa v dvojnem pomenu, velja z logičnega vidika povedati, da sta to po pomenu dva različna izraza. Zatorej v navedenem silogizmu ne nastopajo trije, ampak štirje izrazi in je silogizem nepravilen.

V eristici izdelani načini prepričevanja so tedaj pogosto nelojalni prijemi (zvižaje), ki imajo zgolj videz logične pravilnosti in so v bistvu *nedialektični*. Taki nelojalni prijemi so hujskanje občinstva ali smešenje osebnosti, izrabljanje nasprotnikove šibkosti, njegove nevednosti, privrženosti, skromnosti ali sočutja, zburjanje sobesednikove nečimrnosti ali strasti. Ponavadi nosijo la-tinska imena.

Primer hujskanja občinstva — *argumentum ad auditorem*: v polemiki o izvoru vrst se sofist obrne na občinstvo z vprašanjem, če so bili njegovi predniki opice. Pri tem načinu argumentiranja se ne obrača na nasprotnika, ampak na (pasivno) občinstvo z namenom, da se pridobi ne z navajanjem logičnih dokazov za dano tezo, ampak kako drugače, npr. z vplivanjem na čustva.

Primer smešenja osebnosti — *argumentum ad personam*: v polemiki sofist navede vrsto nasprotnikovih pomanjkljivosti, resničnih ali neresničnih, da bi ga osmešil ali celo ponižal in tako občinstvu, včasih celo samemu nasprotniku dopovedal, da so nasprotnikovi nazori krivi.

Primer izrabljanja nasprotnikove šibkosti — *argumentum ad baculum*: v obmejnem sporu predstavnik ene strani grozi z upora-

bo vojaške sile, če njene zahteve ne bodo sprejete. Ali: oče nemarnega sina telesno kaznuje, da bi ga pripravil k pridnosti. To je način argumentiranja, ki sloni na grožnji s hudimi posledicami, če se ne izrazi strinjanje s postavljenimi zahtevami, ali na dejanski uporabi »gorjače«, npr. nasilna pripravev druge strani k izpolnitvi določenih zahtev.

Primer izrabljanja nasprotnikove nevednosti — *argumentum ad ignorantiam*: »Ali lahko dokažeš, da duhovi ne obstajajo? — Ne, ne morem. — Torej moraš priznati obstoj duhov«. Bistvo take argumentacije je v trditvi, da nasprotnik v polemiki ne more podati protidokaza za tezo, ki mu jo hoče vsiliti sofist. Dejstvo, da nasprotnik ne more pokazati na krivost dane teze, velja za dokaz njene pravosti.

Argumentum ad ignorantiam ima še druge oblike. Lahko se npr. sklicuje na dozdevna dejstva, ki jih nasprotnik ne pozna in jih ne more preveriti. Lahko se sklicuje tudi na nasprotniku neznan zakon, npr. logike. Skupna lastnost raznih zvrsti te vrste argumentacije je izrabljanje neobveščenosti nasprotnega diskutanta.

Primer izrabljanja nasprotnikove privrženosti — *argumentum ad hominem*: dijaki prosijo profesorja botanike, ki je velik ljubitelj narave, da bi šli na izlet v gozd. Pri tej prošnji se sklicujejo na izjave tega profesorja, ko je govoril o potrebi neposrednega stika z naravo za boljšo spoznavo njenih skrivnosti. To je način argumentiranja, kjer se nasprotnik spodbija z lastnimi trditvami. *Argumentum ad hominem* je lojalen erističen prijem, če je njegov uporabnik prepričan o pravilnosti dokazov, ki se nanje sklicuje. (V gornjem primeru: če dijaki zares čutijo potrebo po neposrednem stiku z naravo, da bi boljše spoznali njene skrivnosti.) V nasprotnem primeru je to nelojalen erističen prijem.

Primer izrabljanja nasprotnikove skromnosti — *argumentum ad verecundiam*: v polemiki o svetovnem nazoru se sofist sklicuje na avtoritete velikih znanstvenikov — fizikov, matematikov, kemikov. Nasprotniku je nerodno, ker se boji, da ga bo zavoljo dvoma v avtoritete (ki so natanko vzeto — avtoritete na področju fizike, matematike in kemije, ne pa na področju problematike o svetovnem nazoru) zadel očitek kot: zelo si samozavesten, imaš se za bolj pametnega od teh učenjakov. Pri tem načinu prepričevanja se sklicuje na kako avtoriteto, ki se z njo nasprotnik ne ujema, ne more pa vanjo dvomiti, ker ga zadržuje spoštovanje

ali plahost, bojazen pred očitanjem preveli-ke samozavesti.

Primer izrabljanja nasprotnikovega sočutja — *argumentum ad misericordiam*: študent, ki je padel na izpitu, prosi profesorja, naj ne vpiše nezadostne ocene, da ne bi izgubil štipendije, se čutil nesrečnega ipd. Pri tem načinu argumentiranja se v drugi osebi zbu-jajo čustva usmiljenja in sočutja z name-nom, da se ta oseba pridobi.

Primer zbujanja sobesednikove nečimrno-sti — *argumentum ad vanitatem*: v pogovo-ru padajo takele fraze: »ni najmanjšega dvoma, da zadevo dobro poznate...«, »kot

strokovnjak gotovo veste, da...«, »...kot inteligenten človek razumete, da...«. Po tej izjavi izpovem svoj nazor v upanju, da ga bo s komplimenti obsuti sobesednik priznal za dobrega. To je način argumentiranja, kjer skušamo izrabiti bližnjikovo nečimr-nost.

Primer zbujanja sobesednikove strasti — *argumentum ad populum*: argumentacija sloni na netenju strasti poslušalcev s skli-cevanjem na njihov ponos, narodni in rasni egoizem, na instinkte in predsodke z name-nom pridobiti poslušalce za svoje nazore in stališča.

Vlado Nartnik
Filozofska fakulteta v Zagrebu

HORACIJ V DUBROVNIŠKI KNJIŽEVNOSTI*

Malokateri antični pesnik je zapustil toliko sledov v evropski poeziji od XVII. do začetkov XIX. stoletja kot Horacij. Te sledove je osvetlil že E. Stemplinger v obsežni knjigi »Das Fortleben der Horasischen Lyrik seit der Renaissance« (Leipzig 1906), ki pa se žal — kot je navada pri podobnih tu-jih študijah s podobno tematiko — omejuje le na Horacijeve odmeve v zahodnoevrop-skih literaturah. Toda Horacijeva lira je v tem obdobju mogočno odmevala tudi v slo-vanskem svetu. Tako se je npr. na Poljskem jezuit Sarbiewski s svojimi latinističnimi verzifikacijami proslavil kot »poljski Hora-cij XVII. stoletja«; daljši prispevek o njem je bil objavljen tudi v izvestju ljubljanske gimnazije za leto 1864. Številne odmeve Horacijeve poezije v ruski književnosti je raziskal Wolfgang Busch, Horaz in Russ-land (München 1964). Njegovo usodo v sta-rejši srbski in hrvaški književnosti je zasle-doval Josip Josifović v zanimivem pregledu »Horaz in der älteren serbokroatischen Lite-ratur«, objavljenem pred leti (1964) v Živi antiki (ZA XV, str. 429—456 in XVI, str. 279—309). V krog teh prizadevanj lahko pri-štejemo tudi dobro dokumentirano študijo Dušana Voglarja, Vodnikovo spoznavanje Horaca (Slavistična revija XIII 1961-62, str. 60—87). In zdaj je to podobo Horacijeve usode pri naših narodih dopolnila in poglo-bila še razprava Vladimira Vratovića, »Hora-cije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća«, objavljena v Radovih JAZU 1971, toda po svojem nastanku celo desetletje starejša, saj je bila že leta 1961 v tipkopis-

ni obliki predložena kot doktorska diserta-cija zagrebški filozofski fakulteti.

Ta razprava, kot rečeno, sodi v okvir na-štetih študij, vendar hkrati tudi prerašča ta okvir, saj se ne omejuje le na zbiranje bibliografskih in drugih podatkov ter na be-leženje reminiscenc in odmevov, temveč skuša poiskati tudi odgovor na zahtevnejša vprašanja, predvsem na vprašanje, zakaj je bil Horacij tako blizu ravno stoletju raz-svetljenstva: vera v absolutno moč razuma ter refleksivni, čustveno zadržani značaj njegove lirike po eni strani, vzvišeni prezir do neizobraženega ljudstva (profanum vul-gus) po drugi strani — to sta pglavitni afi-niteti, ki Avgustovega dvornega poeta v čudni koaliciji približujeta revolucionarno navdahnjenemu evropskemu izobraženstvu iz obdobja razsvetljenstva.

Horacijev vpliv na dubrovniško pesniško ustvarjalnost se najvidneje izraža v števil-nih reminiscencah, s katerimi so posejana izvirna dela tedanjih domačih pesnikov, ter v posnemanju njegovih zahtevnih metrič-nih sistemov (alkajska, sapfiška, asklepiad-ska kitica). Med prevajalci Horacija zavze-ma najugodnejše mesto Djuro Hidža, du-brovniški zdravnik, ki je »v enem dnevu napisal več latinskih distihov kot receptov v celem letu«; njegova knjiga »Horacia Flaka Piesni liričke« (1849) je še do danes edini celoviti prevod Horacijeve lirike pri južnih Slovanih (za primerjavo naj omenim, da so imeli Italijani ob začetku dvajsetega stoletja že 48, Francozi pa menda že okrog 100 takšnih prevodov!).

Nadaljnje zanimivo področje Horacijevoga vpliva predstavljajo tako imenovane para-

* Vladimir Vratović, *Horacije u dubrovačkom pjesništvu 18. i 19. stoljeća*. Radovi SAZU 357, Zagreb 1971, str. 275—352.